Úradný vestník
Európskej únie

SK
Séria C

C/2024/6878

28.11.2024

Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru

Spravodlivá transformácia s cieľom zabezpečiť udržateľnú budúcnosť agropotravinárskych systémov EÚ

(stanovisko z vlastnej iniciatívy)

(C/2024/6878)

Spravodajkyňa: **Kerli ATS**

Spoluspravodajca: **Florian MARIN**

Poradca	Tomaso FERRANDO (za spravodajkyňu)
Rozhodnutie plenárneho zhromaždenia	18. 1. 2024
Právny základ	článok 52 ods. 2 rokovacieho poriadku
Príslušná sekcia	sekcia pre poľnohospodárstvo, rozvoj vidieka a životné prostredie
Prijaté v sekcii	3. 9. 2024
Prijaté na plenárnom zasadnutí	19. 9. 2024
Plenárne zasadnutie č.	590
Výsledok hlasovania (za/proti/zdržalo sa)	136/0/9

1. Závery a odporúčania

1.1. EHSV sa domnieva, že spravodlivá transformácia agropotravinárskych systémov musí jednotným spôsobom zahŕňať sociálne, environmentálne a ekonomické aspekty, pričom je nevyhnutné prijať celostný, koordinovaný a integrovaný prístup. Malo by sa pri nej vychádzať zo zásad distribučnej spravodlivosti, uznania, účasti, environmentálnych a klimatických ambícií, ľudských práv a zásady „na nikoho nezabudnúť“.

1.2. EHSV sa domnieva, že na zabezpečenie toho, aby boli všetky zainteresované strany vrátane drobných poľnohospodárov, rybárov a potravinárov v centre pozornosti spravodlivej transformácie, sú potrebné integrované verejné politiky. Zásady sociálnej a ekologickej spravodlivosti musia slúžiť na usmernenie rozvoja udržateľných potravinových systémov, zabezpečenie spravodlivého rozdelenia nákladov, zdrojov a prínosov a podporu práva na potraviny a výživu.

1.3. EHSV navrhuje, aby sa do všetkých aspektov spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov prierezovo začlenila aj participatívna spravodlivosť. Touto integráciou by sa mali zabezpečiť vyvážené informačné a konzultačné procesy, ktoré zohľadňujú realitu zraniteľných subjektov v celom reťazci agropotravinových výrobkov. Mala by tiež zdôrazniť dostupnosť informácií, transparentnosť, vzdelávanie, rekvalifikáciu a zvyšovanie kvalifikácie a zamerať sa na budovanie kapacít na všetkých úrovniach potravinových systémov pre všetky zainteresované strany.

1.4. EHSV navrhuje, aby sa spravodlivá transformácia vzťahovala na ochranu, dodržiavanie a plnenie všetkých práv pracovníkov, a to aj posilnením a podporou mechanizmov sociálnej podmienenosti, ako napríklad mechanizmus uvedený v spoločnej poľnohospodárskej politike (SPP), ako aj zabezpečením toho, že poľnohospodári vytvoria príjem na živobytie, aby mohli aj svojim pracovníkom poskytovať príjem na živobytie.

1.5. Na splnenie naliehavej potreby štrukturálnej transformácie potravinových systémov EÚ EHSV odporúča:

— prijať systémový prístup k právnym predpisom a riadeniu potravinových systémov EÚ, ktorý presahuje rámec poľnohospodárskej výroby a dodržiava zásady spravodlivosti uvedené nižšie v texte;

— usilovať sa o zavedenie príjmov na živobytie a životného minima v celej EÚ, ako aj v potravinových reťazcoch mimo EÚ, ktoré zásobujú EÚ, a v súlade s orgánmi členských štátov a na nižšej úrovni verejnej správy podporovať formy finančnej podpory a stabilizácie cien, ktoré občanom-spotrebiteľom zaručia dostupnosť k potravinám a právo na ne;

— zaviesť politiky, ktoré novým generáciám poľnohospodárov a malých výrobcov uľahčia prístup k pôde, zvrátiť koncentráciu pôdy podporou jej spravodlivého rozdeľovania a zosúladiť pozemkové politiky s dobrovoľnými usmerneniami FAO o držbe pôdy ([1]);

— riešiť nerovnosti v rámci SPP ako kľúčové na zabezpečenie spravodlivej transformácie a zabezpečiť, aby všetky členské štáty dostali spravodlivú podporu s cieľom zabezpečiť rovnaké podmienky v odvetví poľnohospodárstva EÚ;

— zaviesť predpisy na obmedzenie špekulácií a financializácie potravinových systémov, podporovať transparentnosť na trhoch s potravinárskymi komoditami a zaviesť finančné nástroje na podporu udržateľných postupov vo všetkých potravinových systémoch;

— investovať do výskumu a vývoja udržateľných postupov a technológií a zároveň uznať dôsledky z hľadiska distribúcie a uznávania dlhodobých foriem výroby, distribúcie a spotreby, podporovať inovácie v praxi a poskytovať odbornú prípravu a zdroje poľnohospodárom, podnikateľom a pracovníkom v potravinárskom sektore na podporu prijatia udržateľných postupov;

— prijať ambicióznejšie a povinné normy pre udržateľné a spravodlivé obstarávanie potravín a využívať verejné nákupy a potravinové programy EÚ ako nástroje na podporu spravodlivej transformácie na sociálne, hospodársky a environmentálne udržateľné potravinové systémy;

— uznať význam reprodukčnej a opatrovateľskej práce v celom potravinovom systéme a ústredné postavenie žien a mladých ľudí v súčasných a budúcich agropotravinárskych systémoch;

— podporovať poľnohospodárske postupy, ktoré podporujú biodiverzitu a ochranu prírodných zdrojov, a zavádzať politiky, ktoré podporujú integráciu ekosystémových služieb do agropotravinárskych systémov;

— vytvoriť agropotravinársky fond na spravodlivú transformáciu na podporu malých a stredných agropotravinárskych podnikov, ako aj strediska pre monitorovanie spravodlivej potravinovej transformácie ako súčasť návrhu na vytvorenie strediska pre monitorovanie spravodlivej transformácie ([2]).

— začleniť globálnu perspektívu do spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov EÚ, v rámci ktorej sa zosúlaďujú miestne, regionálne, medzinárodné a globálne záväzky v oblasti správy a riadenia s ľudskými právami, environmentálnymi a klimatickými cieľmi a so zásadami spravodlivosti a udržateľnosti v globálnych potravinových systémoch;

— vytvárať kampane na zvyšovanie informovanosti verejnosti s cieľom podporiť spotrebu miestnych, zdravých a udržateľne vyrábaných potravín a realizovať vzdelávacie programy v školách, ktorými by sa deti oboznamovali s významom udržateľných potravinových systémov a zdravých stravovacích návykov.

([1]) https://www.fao.org/tenure/voluntary-guidelines/en/.

([2]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Opatrenia potrebné na dosiahnutie pokroku v politickom rámci EÚ pre spravodlivú transformáciu (Ú. v. EÚ C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

2. **Potreba komplexnej a spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov EÚ**

2.1. Potravinové systémy EÚ stoja na križovatke medzi mnohými výzvami, na ktoré musí región reagovať. Strata pracovných miest v dôsledku meniacich sa modelov a geografie výroby, chudobnenie rodín, presun verejných výdavkov ([3]) zo sociálnych služieb na vojenské a obranné účely ([4]), väčší výskyt neprenosných ochorení súvisiacich s nižšími výdavkami na nezdravé stravovanie ([5]), zmena klímy a extrémne výkyvy počasia, prechod na nízkouhlíkové hospodárstvo ([6]) a strata biodiverzity – to sú len niektoré z mnohých sociálnych, environmentálnych a hospodárskych problémov, ktoré sa prelínajú s potravinovými systémami a v istých prípadoch priamo súvisia s ich fungovaním a štruktúrou.

2.2. Hoci potravinový reťazec EÚ preukázal značnú odolnosť a v celom regióne sa dokonca aj v náročných podmienkach, aké boli napríklad počas pandémie COVID-19, udržal prístup k potravinám, také udalosti, ako je kríza cien komodít a energií, geopolitické napätie a klimatická kríza, poukázali aj na výrazné zraniteľné miesta.

2.3. EHSV víta prebiehajúce úsilie o začlenenie problematiky potravinového systému do európskych aj celosvetových diskusií, pričom sa poukazuje na význam komplexného prístupu k ľuďom, zvieratám a ekosystémom. Berie však na vedomie pozastavenie legislatívneho procesu v súvislosti s rámcom pre udržateľné potravinové systémy ([7]) a vyzýva budúcu Komisiu, aby obnovila diskusiu v súlade so zásadami uvedenými v tomto stanovisku.

2.4. EHSV okrem toho uznáva, že je potrebná naliehavá a štrukturálna transformácia poľnohospodárskych a potravinových systémov EÚ, ktorá presahuje rámec terajších krokov, a ktorá je v súlade s medzinárodnými a európskymi záväzkami v oblasti životného prostredia, klímy a sociálnej zmluvy. EHSV navrhuje vytvoriť základňu pre agropotravinárske systémy EÚ, ktoré budú fungovať v rámci planetárnych a spoločenských medzí ([8]) a ktoré budú schopné prinášať výsledky pre ľudstvo, planétu a budúce generácie.

2.5. EHSV uznáva, že poľnohospodári, rybári, potravinári a MSP sú základným pilierom potravinových systémov EÚ a často sa ocitajú v náročnej situácii z dôvodu rastúcich nerovností vo svojich odvetviach ([9]), skutočnosti, že verejné politiky majú často regresívne účinky, ktoré najviac postihujú menšie subjekty, a z dôvodu nižších cien a vystavenia globálnej konkurencii, ktorá zväčšila zraniteľnosť, obavy a hnev. V poľnohospodárstve to viedlo k nárastu problémov duševného zdravia v rôznych vidieckych regiónoch EÚ, pričom vzniklo viacero štúdií zdôrazňujúcich naliehavú potrebu komplexnej podpory duševného zdravia ([10]).

2.6. Spravodlivá transformácia by preto mala vychádzať z ochrany, dodržiavania a plnenia všetkých práv pracovníkov. To zahŕňa posilnenie a zlepšenie mechanizmov sociálnej podmienenosti, ako napríklad mechanizmus obsiahnutý v SPP, ako aj podporovanie, aby tento mechanizmus vykonávali jednotlivé členské štáty. Okrem toho je nevyhnutné, aby poľnohospodári dostávali primerané ceny za svoje výrobky, čo im následne umožní vyplácať svojim pracovníkom primeranú mzdu. Okrem toho migračné politiky a právne predpisy musia byť navrhnuté tak, aby zabránili zločineckým organizáciám vo vykorisťovaní ľudí a aby výrobcovia neznižovali výrobné náklady na úkor práv pracovníkov ([11]).

([3]) https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/eurogroup-says-new-fiscal-rules-will-require-public-spending-cuts/.
([4]) https://eda.europa.eu/news-and-events/news/2023/11/30/record-high-european-defence-spending-boosted-by-procurement-of-new-equipment.
([5]) Orhan R., Paric M., Czabanowska K.: *Lessons Learnt from the EU Response to NCDs: A Content Analysis on Building Resilient Post-COVID Health Systems*,Healthcare (Bazilej) 2021.
([6]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Oznámenie Komisie Európskemu parlamentu, Rade, Európskemu hospodárskemu a sociálnemu výboru a Výboru regiónov Zabezpečenie našej budúcnosti – Cieľ Európy v oblasti klímy do roku 2040 a cesta ku klimatickej neutralite do roku 2050 budovaním udržateľnej, spravodlivej a prosperujúcej spoločnosti [COM(2024) 63 final] (Ú. v. EÚ C, C/2024/4667, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4667/oj).
([7]) https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/spotlight-JD%2023-24/file-sustainable-eu-food-system.
([8]) Raworth, R., *Doughnut Economics.*
([9]) Piketty T.: *Les paysans apparaissent comme la plus inégale des professions en France actuellement*, Le Monde.
([10]) Sieť SPP EÚ, Tematická skupina na podporu duševného zdravia poľnohospodárov a poľnohospodárskych spoločenstiev.
([11]) *Human suffering in Italy's Agricultural Value Chain*, s. 3 – 4, Oxfam 2018.

2.7. EHSV navyše uznáva skutočnosť, že vízia udržateľnej budúcnosti sa musí systematicky venovať celému nášmu potravinovému systému, jeho sociálnej, environmentálnej a ekonomickej štruktúre aj jeho dôsledkom. Prostredníctvom integrovaných verejných politík a medziodvetvových intervencií by sa preto malo zabezpečiť, aby poľnohospodári, rybári, potravinári a MSP zohrávali ústrednú úlohu, pričom by sa mali vždy začleňovať do kontextu širších potravinových systémov, ktorých súčasť tvoria, spolu s ostatnými obchodnými subjektmi, spotrebiteľmi, so zvieratami a s ekologickými procesmi.

2.8. EHSV považuje za kľúčové určiť jasné hlavné zásady, ktorými sa môžu podporiť všetky subjekty v potravinových systémoch, tvorcovia politík a organizácie občianskej spoločnosti pri budovaní udržateľnej budúcnosti agropotravinárskych systémov EÚ. Uznáva, že je dôležité zaviesť osobitný postup spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov EÚ, ktorý by vychádzal zo zásad sociálnej a ekologickej spravodlivosti a zo slovníka a z povinností zakotvených v medzinárodnom práv v oblasti ľudských práv a Charte základných práv EÚ ([12]).

2.9. Spravodlivá transformácia si vyžaduje, aby sa tvorcovia politík venovali sociálnym a environmentálnym aspektom v konkrétnych súvislostiach, prijali zosúladené politiky vo všetkých oblastiach a riešili štrukturálne problémy, ktoré môžu brániť konsolidácii udržateľných potravinových systémov.

2.10. EHSV sa domnieva, že celostný, koordinovaný a integrovaný politický prístup k spravodlivej transformácii agropotravinárskych systémov EÚ by mal vychádzať zo zásad rozdeľovania, uznania, účasti, environmentálnych a klimatických ambícií, kozmopolitnej spravodlivosti, demografických výziev (ako je starnutie obyvateľstva a nedostatok pracovnej sily), súladu a ľudských práv, najmä práva na potraviny a výživu.

3. **Distribučná spravodlivosť**

3.1. EHSV sa domnieva, že uplatňovanie zásady distribučnej spravodlivosti pri transformácii agropotravinárskych systémov znamená zavádzanie verejných politík a opatrení, ktoré budú riešením súčasných a budúcich nerovností a rozdielov v rámci potravinových systémov a zároveň posilnia pracovné práva, zaručia zdravú a dostupnú stravu pre všetkých, zväčšia inovačnú schopnosť a konkurencieschopnosť prevádzkovateľov a podporia dobré životné podmienky zvierat. Podstatou tejto zásady je uznanie skutočnosti, že transformácia si nevyhnutne vyžiada zdroje, ktoré by sa však mali získať realizáciou progresívnych opatrení, a že náklady a prínosy vyplývajúce z budúcich politík a politických rozhodnutí by sa mali spravodlivo rozdeliť.

3.2. EHSV uznáva, že je dôležité, aby EÚ usmerňovala členské štáty pri zavádzaní primeraných politík, ktoré môžu zvrátiť zintenzívnenie koncentrácie pôdy ([13]) a ktoré novým generáciám poľnohospodárov a malovýrobcov zabezpečia prístup k pôde. Podporuje Európsky parlament, ktorý v iniciatívnej správe z roku 2017 potvrdil základné právo na prístup k pôde a vyslovil sa za zosúladenie európskych politík v oblasti pôdy s Dobrovoľnými usmerneniami pre zodpovednú správu držby pôdy, ako ich načrtol Výbor pre svetovú potravinovú bezpečnosť.

3.3. Verejná podpora musí ísť ruka v ruke s uznaním skutočnosti, že v rámci potravinových systémov EÚ sú k dispozícii zdroje, ktoré sú však nerovnomerne a nespravodlivo rozdelené. Pokiaľ ide o stratégiu „Z farmy na stôl“, kontrola a finančná extrakcia ([14]) nadnárodnými potravinárskymi korporáciami a globálnym finančným sektorom významne ovplyvňujú dodávateľské reťazce, keďže značné zisky presmerovávajú preč od prvovýrobcov a pracovníkov v celom reťazci a podporujú potravinové systémy, ktoré uprednostňujú finančné výnosy pred rešpektovaním planetárnych, ako aj ľudských medzí. Malí a strední poľnohospodári a potravinári tak majú len minimálne zisky, čo má však vplyv aj na ceny a zhoršuje problém dostupnosti potravín, najmä medzi tými ľuďmi, ktorí sú piliermi potravinových systémov EÚ ([15]).

([12]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Opatrenia potrebné na dosiahnutie pokroku v politickom rámci EÚ pre spravodlivú transformáciu (Ú. v. EÚ C, 2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj); Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Prechod smerom k udržateľnejšej európskej budúcnosti – stratégia do roku 2050 (Ú. v. EÚ C 81, 2.3.2018, s. 44), a Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Vykonávanie Agendy 2030 pre udržateľný rozvoj – na nikoho nezabudnúť (Ú. v. EÚ C 47, 11.2.2020, s. 30).

([13]) Podľa Eurostatu sa koncentrácia pôdy v EÚ mení, keďže „počet poľnohospodárskych podnikov v EÚ za pomerne krátke obdobie rokov 2005 – 2020 klesol približne o 37 %. Znamená to, že v členských štátoch celkovo zaniklo až 5,3 milióna poľnohospodárskych podnikov, pričom prevažnú väčšinu z nich (približne 87 %) tvorili malé poľnohospodárske podniky s výmerou menej ako 5 ha“.

([14]) Privatizácia hodnôt vyprodukovaných v sektore potravín.

([15]) Súčasťou spravodlivej transformácie by malo byť zabezpečenie väčšej transparentnosti a informovanosti o štruktúre potravinových systémov EÚ. Dokument OECD z roku 2021 s názvom *Concentration and market power in the food chain* (Koncentrácia a trhová sila v potravinovom reťazci) vychádza zo štúdie Európskej komisie z roku 2014 na tému Boj proti nekalým obchodným praktikám medzi podnikmi v potravinovom dodávateľskom reťazci, COM(2014) 472 final.

3.4. EHSV vyzýva inštitúcie EÚ a jej členské štáty, aby prijali zásady distribučnej spravodlivosti a v prvom rade sa zaoberali špekuláciami a financializáciou ako hlavnými spôsobmi, ktorými sa z potravinových systémov odčerpávajú zdroje na úkor spotrebiteľov, výrobcov, pracovníkov a environmentálnej udržateľnosti ([16]). EÚ a jej členské štáty by mali nájsť riešenie pre špekulatívne praktiky s potravinovými komoditami a iné formy financializácie a investičné praktiky vykonávané subjektmi EÚ, ktoré nie sú v súlade so zásadami EÚ, s ľudskými právami a medzinárodnými záväzkami EÚ a jej členských štátov. Okrem toho by EÚ mala posilniť a propagovať iniciatívy priameho prístupu na trh, ako je podpora poľnohospodárskych družstiev a priameho predaja spotrebiteľom, aby tak pomohla poľnohospodárom dosiahnuť príjem na živobytie ([17]) a znížiť náklady na sprostredkovateľov.

3.5. EHSV sa domnieva, že riešenie nerovností v rámci SPP má zásadný význam pre zabezpečenie spravodlivej transformácie. Je dôležité zabezpečiť, aby všetky členské štáty dostali spravodlivú podporu s cieľom zabezpečiť rovnaké podmienky v odvetví poľnohospodárstva EÚ.

3.6. Pozornosť treba venovať vysokým úrovniam koncentrácie v potravinových systémoch EÚ, čo vedie k nerovnomernej vyjednávacej sile a nerovnomernému rozdeleniu zdrojov. Riziko spočíva v tom, že politické rozhodnutia, ako napríklad nové usmernenia o horizontálnych dohodách, môžu uprednostniť koordináciu medzi oligopolmi namiesto riešenia súčasných problémov s koncentráciou. Koncentrácia na úrovni poľnohospodárskych vstupov, genomického materiálu, pôdy, spracovania a distribúcie by mala byť prioritou Európskej komisie.

3.7. Napríklad celosvetovému trhu s hnojivami v hodnote 200 miliárd dolárov dominuje niekoľko spoločností, ktoré majú pod kontrolou viac ako 30 % výroby dusíkatých hnojív. Ich trhová sila im umožňuje ovplyvňovať ceny a zvyšovať zisky prenášaním rastúcich nákladov na spotrebiteľov. Okrem Európy sa v rokoch 2021 a 2022 v krajinách skupiny G20 na dovoz hnojív minulo o 21,8 miliardy USD viac ako v roku 2020, pričom sa predpokladá, že popredné spoločnosti vyrábajúce hnojivá dosiahnu v rovnakom časovom rámci zisk takmer 84 miliárd USD ([18]). Tento scenár, resp. koncentrácia na úrovni osív a poľnohospodárskych technológií, zdôrazňuje naliehavú potrebu verejných politík EÚ na podporu zníženia závislosti poľnohospodárov od týchto vstupov a primeranej verejnej finančnej podpory pri prechode na udržateľnejšie formy výroby ([19]).

Inštitúcie EÚ už dávno rozpoznali, že koncentrácia moci v medzičlánkoch medzi poľnohospodárskymi podnikmi a spotrebiteľmi zohráva úlohu pri nerovnomernom rozdeľovaní ekonomickej hodnoty, ktorá vzniká v potravinových systémoch, a pri marginalizácii primárnych výrobcov ([20]). Podľa Európskej komisie viac ako 95 % subjektov pôsobiacich v potravinárstve a maloobchode tvoria mikropodniky alebo malé podniky, avšak na trhu prevažuje malý počet veľkých spoločností, ktoré pôsobia ako nákupcovia ([21]). V podrobnejšej štúdii Spoločného výskumného centra Európskej komisie o trhovej sile v potravinárstve vo vybraných členských štátoch ([22]) z roku 2021 sa poukazuje na rozpor medzi skutočnosťou, že menšie podniky dominujú vo výrobe, veľkoobchode a maloobchode, pokiaľ ide o ich podiel na celkovom počte firiem, avšak veľké firmy dominujú v každom z týchto troch odvetví, pokiaľ ide o ich podiel na celkovom obrate ([23]). Podľa dokumentov EÚ a podnetov z EHSV sa zdá, že výroba a veľkoobchod si vzhľadom na svoju úroveň koncentrácie zaslúžia osobitnú pozornosť. Môže to vplývať na celý potravinový reťazec a rozdelenie príjmov a príležitostí, keďže firmy, ktoré zneužívajú svoje dominantné postavenie na trhu, môžu ovplyvniť nielen cenu a množstvo tovaru, s ktorým sa obchoduje, ale aj rôzne aspekty zmluvných podmienok upravujúcich ich vzťah.

([16]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Kríza cien potravín: úloha špekulácie a návrhy konkrétnych opatrení v súvislosti s vojnou na Ukrajine (Ú. v. EÚ C 100, 16.3.2023, s. 51).

([17]) https://www.weforum.org/agenda/2024/04/ilo-living-wage-explained/.

([18]) *Fertiliser Crisis Cost G20 Almost $22 Billion While Fertiliser Companies Set to Make a $84 Billion in Profits*, Inštitút poľnohospodárstva a obchodnej politiky, 2022.

([19]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Potravinová bezpečnosť a udržateľné potravinové systémy (Ú. v. EÚ C 194, 12.5.2022, s. 72).

([20]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Potravinová bezpečnosť a udržateľné potravinové systémy (Ú. v. EÚ C 194, 12.5.2022, s. 72).

([21]) *Commission delivers report on the implementation of EU rules against unfair trading practices in the food supply chain*, článok Európskej komisie z 23. apríla 2024, https://agriculture.ec.europa.eu/news/commission-delivers-report-implementation-eu-rules-against-unfair-trading-practices-food-supply-2024-04-23_en.

([22]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen and Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Európska únia, Spoločné výskumné centrum, 2021.

([23]) Kjersti Nes, Liesbeth Colen and Pavel Ciaian, *Market Power in Food Industry in Selected Member States*, Európska únia, Spoločné výskumné centrum, 2021.

3.8. Distribučná spravodlivosť znamená, že náklady na transformáciu znášajú tí, ktorí z nej mali najväčší prospech a majú k dispozícii najviac zdrojov. Podobne ako v energetike, aj v agropotravinárskych systémoch by sa spravodlivá transformácia mala podporovať z verejného fondu, ktorý by však mal byť financovaný z daní vybraných z mimoriadnych ziskov z predaja potravín, špekulatívnych praktík a kompenzácií za sociálne a environmentálne externality ([24]). Tento fond by mal byť určený pre malých a stredných poľnohospodárov, mali by sa ním podporovať výrobné a distribučné kapacity, výmena poznatkov poľnohospodárov a inovácie, presadzovať primerané a dôstojné pracovné podmienky, ako aj sociálna ochrana a dosahovať environmentálne a klimatické ciele EÚ.

3.9. Riešenie problému nadmernej koncentrácie a nerovnováhy moci musí byť kľúčovým cieľom spravodlivej transformácie. EÚ a orgány členských štátov to môžu dosiahnuť sprísnením spôsobu, akým členské štáty budú uplatňovať smernicu o nekalých obchodných praktikách, pričom sa podporí šírenie najlepších legislatívnych praktík medzi členskými štátmi ([25]), postupmi práva hospodárskej súťaže sa bude riešiť väčšia vyjednávacia sila ([26]) a upravia sa pravidlá EÚ a členských štátov v oblasti verejného obstarávania. Verejné obstarávanie by sa malo využívať ako politický nástroj na dosiahnutie viacerých environmentálnych, zdravotných a sociálno-ekonomických cieľov ([27]), ktoré sú v súlade so zásadami spravodlivej transformácie a vytvárania udržateľných potravinových systémov. V tejto súvislosti by sa v rámci distribučnej spravodlivosti mala osobitná pozornosť venovať využívaniu verejného obstarávania na uľahčenie prístupu menších výrobcov a výrobcov, ktorí dodržiavajú najvyššie normy z hľadiska environmentálnych, pracovných a veterinárnych postupov.

3.10. Distribučná spravodlivosť si vyžaduje, aby sa verejné správy stali aktívnymi účastníkmi miestnych potravinových systémov s cieľom zabezpečiť, aby verejné jedálne poskytovali zdravé, výživné a kultúrne primerané jedlá bez odpadu a aby tieto služby, najmä pokiaľ ide o jedálne verejných škôl, boli všeobecne dostupné a primerane financované. EHSV vyzýva EÚ, aby urýchlila prijatie ambicióznejších a povinných noriem pre udržateľné a spravodlivé obstarávanie potravín, o ktorých sa diskutovalo pri príprave rámca pre udržateľné potravinové systémy. Zdôrazňuje, že v jedálňach verejných škôl sa stretáva právo na vzdelanie, právo na potraviny a spravodlivá transformácia na udržateľné potravinové systémy ([28]). Z tohto dôvodu by ich mali všetky členské štáty pokladať za prioritu a EÚ by ich mala podporiť zintenzívnením a rozšírením existujúceho programu podpory konzumácie ovocia, zeleniny a mlieka, ktorý by mal byť v súlade so zásadami spravodlivosti.

3.11. EHSV uznáva, že pri každej diskusii o spravodlivej transformácii potravinového systému je potrebné uznať zložitú vzájomnú závislosť medzi dobrými životnými podmienkami ľudí a zvierat v rámci potravinového systému, prijať prístup „jedno zdravie“ ([29]) a nevyhnutne zahrnúť komplexné zohľadnenie dobrých životných podmienok zvierat. Vyzývame preto na posilnenie súčasných regulačných rámcov s cieľom zlepšiť normy v oblasti dobrých životných podmienok zvierat, dodržiavať etické zásady a brať na zodpovednosť tých, ktorí ich nedodržiavajú. Okrem toho je nevyhnutné zohľadniť názory a skúsenosti poľnohospodárov, ktorí zohrávajú dôležitú úlohu pri udržiavaní dobrých životných podmienok zvierat v praxi ([30]).

3.12. Distribučnou spravodlivosťou by sa malo riadiť aj zavádzanie a podpora technologických inovácií na všetkých úrovniach našich potravinových systémov. EHSV vyzýva inštitúcie EÚ a jej členské štáty, aby zavádzanie inovácií posudzovali podľa zásad spravodlivej transformácie a predbežnej opatrnosti s cieľom zaručiť, aby neviedli k prehĺbeniu existujúcich nerovností, koncentrácie a nerovnomerného rozdeľovania hodnoty a príležitostí a zabezpečiť, aby sa pri nich na nikoho nezabudlo.

([24]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Kríza cien potravín: úloha špekulácie a návrhy konkrétnych opatrení v súvislosti s vojnou na Ukrajine (Ú. v. EÚ C 100, 16.3.2023, s. 51).

([25]) Vykonávanie zákazu nekalých obchodných praktík na posilnenie postavenia poľnohospodárov a hospodárskych subjektov v poľnohospodárskom a potravinovom dodávateľskom reťazci – súčasný stav, Európska komisia, SWD 2004 (106).

([26]) Lianos I., Lombardi, C.: *Superior Bargaining Power and the Global Food Value Chain: The Wuthering Heights of Holistic Competition Law?*, CLES Research Paper Series, ISBN 978-1-910801-08-6.

([27]) Stein M., Mariani M., Caranta R. a Polychronakis Y.: *Sustainable Food Procurement*, Routledge, 2024.

([28]) Ferrando T.: *From Marginalization to integration: universal, free and sustainable meals in Italian school canteens as an expression of the right to education and the right to food*.

([29]) *One Health*, FAO, 2020.

([30]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Návrh nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o ochrane zvierat počas prepravy a s ňou súvisiacich činností, zmene nariadenia Rady (ES) č. 1255/97 a o zrušení nariadenia Rady (ES) č. 1/2005 (COM(2023) 770 final – 2023/0448 (COD)) (Ú. v. EÚ C, C/2024/4670, 9.8.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/4670/oj).

4. **Uznanie a participatívna spravodlivosť**

4.1. EHSV uznáva zložitosť potravinových systémov EÚ a zdôrazňuje potrebu inkluzívnych a spravodlivých rozhodovacích procesov, ktoré do ich formovania zapoja všetky zainteresované strany – poľnohospodárov, spotrebiteľov, tvorcov politík a zastupiteľských organizácií potravinárskeho odvetvia. EHSV uznáva, že v EÚ neexistuje len jeden potravinový systém, hoci priemyselný potravinový systém je čoraz viac zastúpený. EÚ sa však stále vyznačuje rôznymi spôsobmi organizácie agropotravinárskych systémov, pričom EHSV už vyzval na ešte väčšiu diverzifikáciu potravinových systémov EÚ vo všetkých ich aspektoch ([31]). Ide najmä o potravinové systémy, ktoré sú štruktúrované na základe spolupráce a solidarity, podporujú dosahovanie sociálne a ekologicky spravodlivých cieľov a zároveň zaručujú spravodlivú odmenu pre všetkých ľudí zapojených v celom potravinovom reťazci.

4.2. EHSV zdôrazňuje, že je potrebné viac uznávať a oceňovať zdravé lokálne vyrobené potraviny, vybudovať dôveru a identitu, ktorá má zásadný význam pre kultúrne dedičstvo, a upevniť vzťah medzi výrobcami a spotrebiteľmi. V tomto zmysle by verejné orgány mali venovať osobitnú pozornosť prejavom solidárneho hospodárstva, spoločnosti zameranej na dobré životné podmienky, systémov poľnohospodárstva podporovaných komunitou, zamestnaneckých aj spotrebiteľských družstiev, vidieckej/mestskej infraštruktúry a iniciatívam rozvoja vidieka, ktoré vytvárajú pracovné príležitosti a zlepšujú životnú úroveň ([32]), a mali by sa aktívne podporovať. Prijatie politických rámcov, ktorými by sa podporili a rozšírili udržateľné formy poľnohospodárstva, ako napríklad agroekológia a ekologické poľnohospodárstvo, má zásadný význam pre zabezpečenie udržateľných a spravodlivých agropotravinárskych systémov, zmierňovanie zmeny klímy a adaptáciu na ňu ([33]) a pre dosiahnutie potravinovej bezpečnosti pre všetkých ([34]).

4.3. EHSV uznáva rôzne úrovne viditeľnosti a právomocí medzi jednotlivými volebnými obvodmi, čo si vyžaduje proaktívne opatrenia na preklenutie týchto rozdielov pri určovaní ciest, politík a budúcich krokov. EHSV vyzýva inštitúcie EÚ a členské štáty, aby posilnili hlasy tých, ktorí často nie sú vypočutí, a aby zohľadnili medzigeneračné aspekty a práva budúcich generácií. Kľúčové úlohy majú mladí ľudia, ženy v potravinových systémoch, sezónni a migrujúci pracovníci, pracovníci na platformách a pracovníci na neistých pracovných miestach, poľnohospodárky a osoby vykonávajúce neplatenú opatrovateľskú a reprodukčnú prácu. Okrem toho sú to aj starší ľudia, migranti, ľudia v marginalizovaných finančných podmienkach a mladí ľudia obzvlášť zraniteľní voči potravinovej chudobe a neistote, najmä počas hospodárskych kríz. V komplexnej stratégii pre zdravú budúcnosť a sociálne a environmentálne spravodlivé potravinové systémy sa musia tieto špecifické podmienky uznať. Táto stratégia by mala zahŕňať primerané vzdelávacie programy a univerzálne, bezplatné, zdravé, sociálne spravodlivé a udržateľné služby školského stravovania.

4.4. Na urýchlenie spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov je nevyhnutná zmena paradigmy v tvorbe, chápaní a rozširovaní poznatkov. Pri tejto zmene by sa malo uprednostniť vytváranie otvorených a prístupných vedomostných sietí, ktoré podporujú udržateľné postupy a inovácie v potravinových systémoch, z ktorých majú prospech najmä subjekty agropotravinárskeho systému. Je potrebné prehodnotiť súčasný rámec duševného vlastníctva, najmä pokiaľ ide o osivá a rastliny, a v prípadoch, keď sú inovácie financované z verejných zdrojov.

4.5. EHSV uznáva početné výzvy na zavedenie a normalizáciu nových foriem biotechnológie, geneticky modifikovaných organizmov a nových genomických techník. Mali by sa však zohľadniť zásady uznania a účasti, ako aj distribučná spravodlivosť, pričom by sa mala oceniť existencia množstva iných riešení, ktoré drobní poľnohospodári a komunity navrhujú pre udržateľnú výrobu potravín a ktoré môžu byť spochybnené a môže sa od nich upustiť v prípade, že sa uvedené technologické riešenia ukážu ako „čarovný prútik“ pre budúcnosť agropotravinárskych systémov EÚ.

4.6. Pokiaľ ide o participatívnu spravodlivosť, EHSV dlhodobo presadzuje prijatie celospoločenského prístupu vrátane zvýšenia počtu participatívnych nástrojov, aby sa občianska spoločnosť mohla vo väčšej miere zapájať do rozhodovania o udržateľnosti. Túto spoluúčasť možno dosiahnuť prostredníctvom Európskej rady pre potravinovú politiku, ktorú EHSV dôrazne podporuje ([35]), a presadzovaním vytvárania miestnych, regionálnych a národných rád pre potravinovú politiku, ktoré zastupujú množstvo hlasov a poskytujú osobitné platformy tým, ktorých je najmenej počuť.

([31]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Potravinová bezpečnosť a udržateľné potravinové systémy (Ú. v. EÚ C 194, 12.5.2022, s. 72).

([32]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Smerom ku komplexnej stratégii udržateľného rozvoja vidieka a miest (Ú. v. EÚ C 105, 4.3.2022, s. 49); Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Energetická a digitálna transformácia vidieckych oblastí (Ú. v. EÚ C 486, 21.12.2022, s. 59).

([33]) *Food Security, Special Report on Climate Change and Land*, IPCC, 2023.

([34]) HLPE, *Food Security and Nutrition.Building a Global Narrative Towards 2030*, FAO, Rím 2020.

([35]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Potravinová bezpečnosť a udržateľné potravinové systémy (Ú. v. EÚ C 194, 12.5.2022, s. 72).

4.7. Participatívna spravodlivosť musí ísť ruka v ruke so zavádzaním regulačných, politických a monitorovacích priestorov týkajúcich sa rôznych oblastí potravinových systémov EÚ. Významným krokom vpred by bolo vytvorenie strediska pre monitorovanie spravodlivej transformácie ([36]) potravinových systémov EÚ podľa vzoru existujúceho strediska pre monitorovanie vidieka ([37]), ako aj nového GR pre potraviny, ktoré by malo prierezové právomoci.

4.8. EHSV uznáva úsilie Komisie začať dialóg o poľnohospodárstve, domnieva sa však, že tento priestor by sa mal využiť nielen na diskusiu o tejto téme, ale aj na vytvorenie skutočného a účinného rámca dialógu, ktorým by sa zaručil vyvážený informačný a konzultačný proces zohľadňujúci realitu ohrozených subjektov v celom reťazci agropotravinárskych výrobkov. Navyše zdôrazňuje potrebu konsolidovať sociálny dialóg a kolektívne vyjednávanie, najmä posilnením úlohy odborových zväzov, aby mohli prispieť k zaručeniu zastúpenia a dôstojných pracovných podmienok pre všetkých pracovníkov v agropotravinárskych systémoch.

4.9. Participatívna spravodlivosť si vyžaduje dostupnosť informácií, transparentnosť a vzdelávanie, najmä pre občanov a spotrebiteľov, zodpovednosť verejných a súkromných subjektov a budovanie kapacít na všetkých úrovniach potravinových systémov a pre všetky zainteresované strany. V tomto zmysle EHSV zdôrazňuje význam investícií do rozvoja zručností vrátane iniciatív na zvyšovanie úrovne zručností a rekvalifikáciu ako kľúčových zložiek rozvoja pracovnej sily. Na zvýšenie spoločenskej akceptácie transformácie je potrebný nový naratív, ktorý zároveň zabezpečí sociálnu predvídateľnosť a sociálnu ochranu poľnohospodárov a potravinárov. Malo by sa vyvinúť značné úsilie o zabezpečenie prístupu občanov k potravinovému prostrediu, ktoré zaručuje dostupnosť a prístupnosť udržateľného a spravodlivého výberu potravín. Na to sú potrebné politiky, ktoré pôjdu nad rámec označovania na prednej a zadnej strane obalov, a poskytovanie primeraných vzdelávacích programov a finančných kapacít.

5. **Kozmopolitná spravodlivosť, súdržnosť a ľudské práva**

5.1. EÚ je jedným z najväčších dovozcov a zároveň vývozcov agropotravinárskych výrobkov. Kozmopolitná spravodlivosť si vyžaduje, aby EÚ uskutočnila transformáciu, ktorá bude spravodlivá nielen pre EÚ, ale pre všetky krajiny a partnerov, na ktorých budú mať rozhodnutia prijaté na úrovni EÚ a členských štátov vplyv. Táto zásada je zakotvená v zmluvách, v požiadavke na súlad politík v záujme rozvoja, rovnako však vyplýva aj z toho, že EÚ podpísala medzinárodné dohody o ľudských právach, životnom prostredí a klíme.

5.2. Stredobodom kozmopolitnej spravodlivej transformácie je nevyhnutnosť prehodnotiť obchodné a investičné dohody a zabezpečiť, aby EÚ prispela k úspešnému budovaniu spravodlivých, rovnoprávnych a udržateľných potravinových systémov na celom svete, najmä v krajinách globálneho Juhu. V rámci súdržného úsilia by sa mali uznať vysoké výrobné normy a súvisiace náklady, ktoré znášajú poľnohospodári v EÚ a ktoré prispievajú ku konkurencieschopnosti produkcie EÚ v rámci jednotného trhu. Zároveň by sa malo zaoberať aj úlohou, ktorú SPP zohráva pri podpore poľnohospodárov EÚ a konkurencieschopnosti niektorých výrobkov EÚ v tretích krajinách ([38]). Je potrebné dôkladne uplatňovať smernicu o nekalých obchodných praktikách, pokiaľ ide o nekalé praktiky, ktorým sú vystavené potravinové subjekty mimo EÚ, ako aj komplexné preskúmanie SPP, ktoré zohľadní globálne perspektívy.

5.3. EHSV tvrdí, že európska obchodná politika by mala aktívne reprezentovať a presadzovať hodnoty Charty základných práv Európskej únie, jej záväzky v oblasti ľudských práv a medzinárodné záväzky v oblasti životného prostredia, klímy a biodiverzity, ktoré členské štáty prijali. Znamená to, že obchodná politika EÚ by mala podporovať budovanie potravinových systémov, ktoré budú spravodlivé, etické a demokratické a ktoré sa odklonia od prevládajúcej ideológie voľného obchodu s nízkymi cenami a mimoriadne konkurenčnými trhmi s komoditami, teda od ideológie, ktorú spochybňujú výrobcovia v EÚ aj v zahraničí.

5.4. EHSV uznáva, že EÚ uplatňuje politiku tzv. otvorenej strategickej autonómie, v ktorej sa využíva jej jedinečné postavenie na stanovovanie globálnych noriem. Stanovením prísnych referenčných hodnôt kvality, bezpečnosti a udržateľnosti potravín môže EÚ rozhodne posilniť svoj jednotný trh, ale aj súčasne presadzovať hodnoty v oblasti životného prostredia a ľudských práv v celom svojom dodávateľskom reťazci. EHSV však poukazuje na to, že zásady spravodlivosti by sa mali uplatňovať rovnako pri všetkých rozhodnutiach týkajúcich sa diplomacie v oblasti obchodu a klímy.

([36]) Stanovisko Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru – Opatrenia potrebné na dosiahnutie pokroku v politickom rámci EÚ pre spravodlivú transformáciu (Ú. v. EÚ C, C/2024/1576, 5.3.2024, ELI: http://data.europa.eu/eli/C/2024/1576/oj).

([37]) Stredisko EÚ pre monitorovanie vidieka.

([38]) https://gret.org/publication/pac-quelle-coherence-avec-le-developpement-des-agricultures-paysannes-du-sud/.

5.5. EHSV vyzýva Európsku komisiu, aby zabezpečila, že prijímanie obchodných opatrení bude vždy podložené analýzou ich sociálno-ekonomického vplyvu na ľudí a regióny mimo EÚ a že pri prijímaní noriem, cezhraničného zdaňovania a iných foriem jednostranných obchodných opatrení bude zaručené dostatočné začlenenie miestnych hlasov, regiónov a perspektív.

5.6. EHSV rovnako zdôrazňuje, že spravodlivá transformácia si vyžaduje, aby EÚ uznala svoju historickú zodpovednosť za podporu integrácie krajín mimo EÚ do globálnych potravinových reťazcov dohodami o hospodárskom partnerstve, dohodami o voľnom obchode, bilaterálnymi investičnými zmluvami a pozíciami prijatými na multilaterálnej úrovni. EÚ by mala prebrať zodpovednosť aj za prijímanie primeraných politík rozvoja a spolupráce, ktoré môžu napraviť nepriaznivé dôsledky jednostranných opatrení a zároveň uľahčiť konsolidáciu regionálnych, spravodlivých a udržateľných potravinových systémov na celom svete.

5.7. EHSV víta rozvoj strategicky integrovanej a globálnej perspektívy spravodlivej transformácie agropotravinárskych systémov, ktorá zosúlaďuje miestne, regionálne, medzinárodné a globálne riadiace záväzky s ľudskými právami, cieľmi v oblasti životného prostredia a klímy a so zásadami spravodlivosti a udržateľnosti v globálnych potravinových systémoch. Táto perspektíva môže vychádzať z:

— presadzovania potravinovej sebestačnosti a regionálnych potravinových systémov a zabezpečenia toho, aby politiky EÚ nemali škodlivé účinky;

— podpory ratifikácie a uplatňovania Deklarácie OSN o právach roľníkov a ostatných osôb pracujúcich vo vidieckych oblastiach;

— podpory ratifikácie a vykonávania dobrovoľných usmernení FAO pre zodpovednú správu držby pôdy.

6. **Investície do spravodlivej transformácie**

6.1. Vzhľadom na asymetrické rozdelenie záťaže je potrebné k spravodlivej transformácii pristupovať ako k investičnej politike a ako k transformácii, ktorá podporuje ekologické investície a vyžaduje si súlad medzi rôznymi zdrojmi financovania vrátane SPP a ESF. Rozpočet SPP má svoje obmedzenia, pokiaľ ide o stanovené ambiciózne klimatické ciele, a nemôžu sa podporovať iba z neho. Na zabezpečenie udržateľnej agropotravinárskej výroby je okrem fondov SPP preto nevyhnutné hľadať iné možnosti financovania.

6.2. EHSV navrhuje, aby sa zriadil fond na spravodlivú transformáciu agropotravinárskeho odvetvia, ktorý by sa zameral na malé subjekty pôsobiace v agropotravinárskych systémoch, verejno-súkromné partnerstvá, právomoci a pracovné podmienky, pričom stredobodom kritérií oprávnenosti na financovanie by mali byť mladí ľudia, ženy, ľudské práva a udržateľné postupy, a to na základe prístupu, ktorý by zahŕňal financovanie celého reťazca, a nielen jeho časti. Musia byť k dispozícii aj finančné prostriedky na uľahčenie konsolidácie a rozširovania MSP v celom potravinovom systéme s cieľom podporiť spravodlivé, dostupné, krátke a udržateľné potravinové reťazce.

6.3. Spolu so zriadením fondu by sa mali zaviesť daňové stimuly, ako je znížená DPH, na podporu malých a udržateľných agropotravinárskych výrobkov spolu s ďalšími formami verejnej podpory zdravých a udržateľných systémov výrobcov a spotrebiteľov, ako je napríklad kolektívna organizácia *Sécurité Sociale de l'Alimentation*. EHSV zdôrazňuje, že je dôležité, aby sa budúca SPP stala východiskom spravodlivej transformácie.

V Bruseli 19. septembra 2024

Predseda
Európskeho hospodárskeho a sociálneho výboru
Oliver RÖPKE